

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

K některým pedagogickým názorům Johna Locka

Vypracoval: Michaela Kotulková

Vedoucí práce: PhDr. Helena Pavličíková, CSc.

České Budějovice 2014

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 21. června 2014

Michaela Kotulková

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala PhDr. Heleně Pavličkové, CSc. za odborné vedení, cenné rady a věcné připomínky při zpracování mé bakalářské práce.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá osobností významného pedagoga, filozofa a politika Johna Locka. Na začátku práce je stručně popsán život Johna Locka a jeho nejdůležitější filozofické a pedagogické myšlenky. V následující části jsou rovněž zmíněny pedagogické myšlenky 16. a 17. století a jejich vliv na Johna Locka. Hlavní část práce je věnována rozboru díla „Několik myšlenek o výchově“, protože se jedná o jedno z nejslavnějších a nejvýznamnějších děl této osobnosti. Cílem práce není jen popsat myšlenky Johna Locka, ale také porovnat tyto myšlenky s myšlenkami Jana Ámose Komenského na základě komparativní analýzy. V závěru práce je vysvětlena aktuálnost pedagogických myšlenek Johna Locka a jeho vliv na další osobnosti.

Klíčová slova: výchova, pedagogika, rozum, vzdělání

ABSTRACT

The bachelor's thesis deals with the personality of the significant educator, philosopher and politician John Locke. In the beginning there is a brief description of John Locke's life and his most important philosophical and educational thoughts. Educational thoughts in the 16th and 17th centuries and their influence on John Locke are also mentioned in the following part. The main part of this thesis focuses on the analysis of the work „Some Thoughts Concerning Education“, because it is one of the most well-known and most significant works of this personality. The goal of this bachelor's thesis is not only to describe John Locke's thoughts, but also to compare his thoughts with thoughts of John Amos Comenius on the basis of comparative analysis. The topicality of John Locke's educational thoughts and his impact on other personalities are explained in the conclusion of this thesis.

Key words: upbringing, pedagogy, reason, education

OBSAH

ÚVOD	7
1 JOHN LOCKE - FILOZOF A PEDAGOG	9
1. 1 Život Johna Locka	9
1. 2 John Locke – filozof	11
1. 2. 1 Teorie poznání.....	11
1. 2. 2 Etika.....	15
1. 3 John Locke – pedagog	15
1. 3. 1 O výchově obecně	16
1. 3. 2 Vztah rodičů a dětí ve výchově	18
2 PEDAGOGICKÉ MYŠLENKY 16. A 17. STOLETÍ, VLIV NA DÍLO J. LOCKA.....	20
2. 1 Renesance a humanismus.....	20
2. 2 Reformace	21
2. 3 Protireformace	22
2. 4 Pedagogický realismus	22
3 ROZBOR DÍLA „MYŠLENKY O VYCHOVÁNÍ“ (SOME THOUGHTS CONCERNING EDUCATION).....	24
3. 1 Úvod	25
3. 2 Tělo a zdraví	25
3. 3 Koncepce výchovy	26
3. 3. 1 Rozum.....	26
3. 3. 2 Tresty a odměny.....	27
3. 3. 3 Vychovatel.....	29
3. 3. 4 Okolí dítěte.....	30
3. 4 Mravní a rozumová výchova	31
3. 5 Volný čas, cestování	33
4 JOHN LOCKE A JAN ÁMOS KOMENSKÝ (MYŠLENKOVÉ VLIVY A INSPIRACE)	35
4. 1 Komparace filozofických myšlenek J. Locka a J. A. Komenského	36
4. 2 Komparace pedagogických myšlenek J. Locka a J. A. Komenského.....	38
5 AKTUÁLNOST LOCKOVÝCH PEDAGOGICKÝCH NÁZORŮ.....	43
ZÁVĚR.....	46
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	48

ÚVOD

Pro psaní své bakalářské práce jsem si zvolila téma „K některým pedagogickým názorům Johna Locka“, a to z toho důvodu, že Johna Locka považuji za jednu z nejzajímavějších a nejdůležitějších osobností společenských věd. John Locke byl významným politikem, filozofem a pedagogem, jehož myšlenky měly zásadní vliv na rozvoj novodobé společnosti.

Na začátku své práce se budu zabývat stručným popisem života Johna Locka a zmíním jeho hlavní filozofické a pedagogické myšlenky. Ačkoliv je tato práce zaměřená na pedagogické názory Johna Locka, nelze opomenout ani jeho filozofické názory, které byly rovněž důležité a jsou úzce spjaty s jeho pedagogickými úvahami. Považuji také za relevantní věnovat část své práce pedagogickým myšlenkám 16. a 17. století, které měly velký vliv na Lockovo dílo. Stěžejní částí mé práce bude analýza nejnámějšího a nejvíce překládaného Lockova díla „Myšlenky o výchování“. Na základě komparativní analýzy se také pokusím o porovnání myšlenek Johna Locka a Jana Ámose Komenského, protože je možné najít zajímavé souvislosti i rozdíly u obou těchto významných filozofů a pedagogů. V závěru své práce vysvětlím aktuálnost Lockových pedagogických názorů, jeho vliv na konkrétní osobnosti z různých zemí i jeho význam pro současnou moderní společnost.

Cílem mé bakalářské práce tedy není jen popsat život, myšlenky a dílo Johna Locka, ale také porovnat jeho názory s ostatními pedagogy a filozofy, především pak s Janem Ámosem Komenským. Dalším cílem je zachytit kontext doby, ve které John Locke žil a její vliv na jeho dílo a v neposlední řadě shrnout a vyhodnotit fakta, která jsem zjistila při psaní této práce.

Jak jsem již výše naznačila, hlavní metodou při psaní této bakalářské práce bude deskriptivní a komparativní analýza.

Co se týče literatury, hodlám vycházet z knih autorů, kteří popisují dobu, život a myšlenky Johna Locka a ostatních filozofů či pedagogů. Z anglicky píšících autorů bych jmenovala Garretta Thomsona, mezi německé autory patří například Wolfgang Röd či Josef Speck. Budu rovněž čerpat z několika knih o dějinách pedagogiky od českých autorů, kterými jsou kupříkladu Miroslav Somr či Vladimír Štverák. Dalším mým

zdrojem budou také samotná díla Johna Locka, včetně anglického originálu „Some Thoughts Concerning Education“.

1 JOHN LOCKE - FILOZOF A PEDAGOG

1. 1 Život Johna Locka

John Locke se narodil dne 29. 8. 1632¹ ve městě Wrington v blízkosti Bristolu v puritánské rodině. Již od mládí žil v době různých změn, a to jak politických, tak i vědeckých, náboženských a společenských. Tyto změny ho ovlivnily v mnoha ohledech², podrobněji se však budu tomuto tématu věnovat až v další části této práce.

John Locke žil v období anglické občanské války, ve které byl jeho otec důstojníkem. Lockův otec pracoval rovněž jako právník a díky jeho známostem mohl John Locke ve svých patnácti letech nastoupit na školu ve Westminsteru v Londýně.³ Později získal stipendium na Christ Church College v Oxfordu a zde obdržel také svůj bakalářský a magisterský diplom.

Zabýval se také studiem politických a náboženských problémů své doby a psal deníky. Na jednu stranu byl velmi praktický a nechtěl zabíhat do přílišných spekulací, na druhou stranu chtěl ukázat, že některé filozofické předpoklady neplatí. Velký zájem měl rovněž o medicínu, ve které se nově začala používat metoda výzkumu a experimentu, což bylo pro Johna Locka pozoruhodnější než jeho oficiální studium z knih.

John Locke slavil úspěchy na oxfordské univerzitě. Postupně se zde stal postgraduálním studentem, asistentem řečtiny, docentem rétoriky a také získal místo v morální filozofii. Na oxfordské univerzitě se snažili Locka přimět k tomu, aby se stal duchovním. John Locke se však rozhodl nepodřizovat se a začal cestovat. Jako tajemník v diplomatické misi strávil dva měsíce v dnešním Německu.

Johna Locka ovlivnilo setkání s ministrem financí Anthonym Ashleyem, pro kterého pracoval jako jeho tajemník a lékař. Tato událost přinesla pozitivní změnu do života Johna Locka. Locke byl úspěšný a v roce 1668⁴ se stal členem Královské

¹ SPECK, Josef. *Philosophie der Neuzeit I. 2.*, durchgesehene Auflage. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1986, s. 176. ISBN 3-525-03307-9.

² THOMSON, Garrett. *Locke*. Bratislava: PT, 2004, s. 5. ISBN 80-88912-73-3.

³ SPECK, Josef. *Philosophie der Neuzeit I. 2.*, durchgesehene Auflage. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1986, s. 176. ISBN 3-525-03307-9.

⁴ THOMSON, Garrett. *Locke*. Bratislava: PT, 2004, s. 10. ISBN 80-88912-73-3.

společnosti. Kromě medicíny se zabýval také politikou a jeho vliv postupně rostl. Stal se tajemníkem Rady obchodu a plantáží a napsal také ekonomickou knihu. V této době vznikla také Lockova „Esej o toleranci“ a postupně začala vznikat „Rozprava o lidském rozumu“ inspirována diskusní skupinou, kterou John Locke založil.

John Locke strávil kvůli svým zdravotním důvodům více než tři roky ve Francii, kde potkal mnoho učenců, filozofů a lékařů.

Po návratu Johna Locka zpět do Anglie byla situace v této zemi velmi napjatá, a to kvůli náboženským neshodám. John Locke se tedy rozhodl Anglii opustit a emigroval do Holandska.

Nějaký čas strávil John Locke v Amsterdamu, kde studoval filozofii a medicínu. Pobyt v Holandsku byl pro Johna Locka přínosný z několika důvodů. Zdraví Johna Locka se výrazně zlepšilo, a proto se mohl věnovat psaní. V této době napsal nejen článek do literárního časopisu, ale také probíhala korespondence o vzdělání mezi ním a jeho přítelem Clarkem. Tato korespondence byla vydána pod názvem „Několik myšlenek o vzdělávání“. Kromě této práce vznikl „První dopis o toleranci“ a především se John Locke věnoval práci na svém významném díle „Rozprava o lidském rozumu“.

V roce 1687⁵ se přestěhoval John Locke do Rotterdamu údajně z toho důvodu, aby radil princovi Vilémovi Oranžskému, který se měl stát anglickým králem místo Jakuba II. Král Jakub II. totiž vládnul absolutisticky a prosazoval katolictví, což vyvolalo nelibost u opozice. Vilém Oranžský se proto začal připravovat na vojenské tažení, aby získal trůn.

Po úspěšné revoluci se vrátil John Locke do Anglie s princeznou Marií, která byla dcerou Jakuba II. a manželkou Viléma Oranžského. Marie se zanedlouho stala královnou. Toto období bylo pro Johna Locka velmi úspěšné, neboť byly vydány jeho tři důležité práce, a sice „Dopis o toleranci“, „Dvě pojednání o vládě“ a v neposlední řadě vyšlo jeho slavné dílo „Rozprava o lidském rozumu“.

Ze zdravotních důvodů se John Locke přestěhoval z Londýna do Essexu. Kromě politiky a ekonomie trávil svůj čas studiem filozofie a náboženství. Vydal několik dalších

⁵ THOMSON, Garrett. *Locke*. Bratislava: PT, 2004, s. 14. ISBN 80-88912-73-3.

knih, mezi které patří „Několik myšlenek o vzdělávání“, „Rozumnost křesťanství“ a „Obrana rozumnosti křesťanství“, kterou napsal jako reakci na obvinění, že je unitář⁶.

John Locke zemřel v roce 1704 a všechny své dokumenty zanechal svému synovci Petru Kingovi, který se stal lordem kancléřem v Anglii. Součástí dokumentů jsou rukopisy, poznámky i deníky.⁷

1. 2 John Locke – filozof

John Locke se ve svém životě zajímal o mnoho oblastí. Kromě již výše zmíněné medicíny se zabýval také filozofií, politikou, etikou a pedagogikou. V této části bych se chtěla blíže věnovat jeho filozofickým myšlenkám, které jsou rovněž velmi důležité. Ve filozofii se pokusil popsat a vysvětlit teorii poznání a rozpracoval také koncepci etiky.

1. 2. 1 Teorie poznání

Lockova teorie poznání měla přispět k vymezení tohoto oboru a zároveň poskytnout základ poznání. John Locke se snažil zjistit, jaké jsou naše poznávací schopnosti a jejich předpoklady, nebyl však zastáncem racionalismu jako někteří jeho současníci.

Podle Johna Locka nebyla důležitá podstata světa, přírody a věcí, nýbrž jejich vysvětlování na základě pozorování, experimentu a zákonů. John Locke tvrdil, že naše poznání nikdy nevychází pouze z rozumu, ale je založené na zkušenosti, která vzniká působením idejí na naše smysly. Právě John Locke je autorem pojmu „*tabula rasa*“⁸, pomocí kterého popisuje mysl jako nepopsanou tabuli, čistý bílý papír. Tento bílý papír je postupně popisován, vybaven různými pojmy a materiálem, který je následně

⁶ Unitarismus – náboženské hnutí zdůrazňující jednotu Boha a odmítající dogma o Trojici. In: Unitarismus. ABZ.cz: *slovník cizích slov* [online]. [cit. 2014-05-30]. Dostupné z: http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=unit%C3%A1%C5%99
Svatá Trojice = Otec, Syn a Duch Svätý.

⁷ THOMSON, Garrett. *Locke*. Bratislava: PT, 2004, s. 8-16. ISBN 80-88912-73-3.

⁸ BLECHA, Ivan. *Filozofický slovník*. 2. opravené a rozšířené vydání. Olomouc: OLOMOUC, 1998, s. 240. ISBN 80-7182-064-4.

zpracováván rozumem. Naše mysl získává veškerý tento materiál z již zmíněných zkušeností, které tvoří celé naše poznání.⁹

John Locke nesouhlasil s některými názory racionalismu, ale „místo toho, aby racionalismus napadal jako celek, zaměřil Locke v první knize Eseje svou kritiku proti racionalistickému innatismu¹⁰, a to zjevně proto, že je přesvědčen o tom, že racionalismus stojí a padá s předpokladem vrozených idejí a principů.“¹¹ Znamená to tedy, že odmítá teorii o vrozených idejích a principech. Dle jeho názoru je téměř nemožné dokázat, že jsou ideje a zásady vrozené, protože fakt, že jsou obecně uznávané, nemusí nutně znamenat, že vychází z naší přirozenosti. Lockova kritika vrozených pojmů a principů však nepopírá vrozené dispozice, způsoby chování a sklony k jednání.

Považuji za důležité vysvětlit, co si John Locke představoval pod jednotlivými pojmy, aby nedošlo k nesprávné interpretaci jeho myšlenek.

Mluví-li John Locke o idejích, má na mysli pojmy, vidiny či představy, které jsou předmětem rozumu. Rozumem je zde myšleno obecné vědomí a zmíněné ideje jsou tedy přímým objektem vědomí. John Locke se zabýval především rozdělením idejí a vysvětlením toho, jak spolu rozum a ideje souvisí.¹²

Jednoduché ideje jsou v podání Johna Locka chápány jako pozorovaná data, která tvoří podstatu všeobecného poznání. Pozorování se uskutečňuje prostřednictvím smyslů i jako psychické prožívání neboli takzvaná reflexe. Reflexe však potřebuje nejprve smyslový signál neboli obsah, proto můžeme říci, že smysly jsou primární, jelikož bez nich nemůže existovat reflexe.

John Locke rozdělil jednoduché ideje do čtyř skupin. První skupina zahrnuje ideje získávané jedním smyslem, přičemž nejdůležitější je idea pevnosti. Druhou skupinu tvoří ideje získávané více smysly, mezi které patří prostor, rozprostraněnost, tvar a pohyb. Další skupinu představují reflexní ideje, které ovlivňují například vnímání

⁹ LOCKE, John. *Esej o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1984, s. 74.

¹⁰ Innatismus - slovo vychází z anglického slova innate neboli vrozený.

¹¹ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 39. ISBN 80-7298-109-9.

¹² RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 37-43. ISBN 80-7298-109-9.

a chtění. John Locke rozlišuje vnímání a přemýšlení, protože tyto dva výrazy nejsou podle něj totožné, což také uvádí ve své knize pojednávající o rozumu: „*Přemýšlení označuje ten druh myšlenkové činnosti týkající se idejí, při níž je mysl aktivní a přitom uvažuje o něčem s jistým stupněm záměrné pozornosti. Při pouhém prostém vnímání však je mysl většinou pouze pasivní; a nemůže se vyhnout vnímání toho, co vnímá.*“¹³ Je tedy zřejmé, že přemýšlení je úmyslná, vědomá aktivita, zatímco vnímání je neúčelné a probíhá vždy na základě určitého vjemu, kterým může být zvuk, obraz apod.¹⁴

Poslední skupinou jednoduchých idejí jsou ideje, které vychází zároveň ze smyslů i z reflexe. Jako příklad lze uvést slast, existenci nebo čas.

Dalším Lockovým dělením jsou kategorie primárních a sekundárních kvalit idejí. Toto rozdělení je však poměrně problematické, jelikož ho John Locke necharakterizoval zcela jasně. Můžeme však říci, že „*výchozím hlediskem, na jehož základě bylo toto rozlišení provedeno, je podobnost ideje a odpovídajícího objektu. Ideje se potom nazývají „primárními“ tehdy, když odrážejí strukturu věci, v opačném případě jsou označovány za sekundární.*“¹⁵ Primární ideje jsou tedy objektivní, dokážeme se na nich shodnout, příkladem jsou tvrdost, počet nebo rozloha. Sekundární ideje jsou subjektivní a jako příklad lze uvést chuť, teplo či vůně. Tyto subjektivní ideje vznikají až působením těles na naše smysly.

Naše mysl zpracovává, porovnává a vytváří abstrakce z jednoduchých idejí a na základě tohoto procesu vznikají ideje složené. John Locke rozčlenil složené ideje na ideje substancí, které jsou tvořeny relativně stálými charakteristikami, ideje modů složené z většího množství idejí a ideje relací, které zkoumají vztahy mezi idejemi. Jazyk je podstatným aspektem ve spojení se složenými idejemi.¹⁶

V souvislosti s relačními idejemi se věnuje John Locke také idejím kauzality a identity. Věc disponuje identitou, pokud v určitém časovém úseku vykazuje tytéž rysy, a je specifická, pokud existuje v prostoru a čase. Locke spojuje identitu osobnosti se

¹³ LOCKE, John. *Esej o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1984, s. 102.

¹⁴ LOCKE, John. *Esej o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1984, s. 103.

¹⁵ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 47. ISBN 80-7298-109-9.

¹⁶ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 45-50. ISBN 80-7298-109-9.

sebevědomím, jedná se o skutečnosti, které náleží ke konkrétní osobě. Ideu kauzality můžeme charakterizovat jako vztah příčiny a účinku. Znamená to, že kvality věcí vznikají působením jiných věcí, které vnímáme.

Kromě výše popsaných druhů idejí, existují také ideje reálné a nereálné neboli adekvátní a neadekvátní. Reálná idea odpovídá svému vzoru a jeho vlastnostem. Abychom mohli posoudit, zda je reálná idea zároveň adekvátní, je potřeba, aby reflektovala všechny bytostné vlastnosti oné věci.¹⁷

John Locke se ve svém díle „Esej o lidském rozumu“ věnoval také vědění a myšlení. V souvislosti s věděním je důležité, zda se naše jednotlivé ideje shodují či nikoliv. Zároveň však „nezáleží na tom, jak je tomu s věcmi; stačí, aby si člověk uvědomil pouze shodu u svých vlastních výtvorů obrazotvornosti a aby se v souladu s tím i vyjadřoval, a pak je toto vše pravda, jistota.“¹⁸ John Locke tedy rozlišuje skutečné vědění, na jehož základě se snažíme poznat pravou skutečnost či podstatu založenou na objektivitě, a matematické či etické vědění, které závisí na vztazích mezi idejemi. Do skutečného vědění se přitom podle Johna Locka zahrnuje intuitivní vědění, kdy si člověk uvědomuje své vlastní Já, a demonstrativní vědění neboli vědění o Bohu. Za určitých okolností mohou být některé ideje navzájem asociovány, avšak pouze na základě zvyku.¹⁹

Jak již bylo v této práci zmíněno, byl pro Johna Locka velmi podstatný jazyk ve vztahu k idejím. „Die Funktion der Sprache wird von Locke auf zwei Hauptzwecke bezogen: zum einen dient sie als Mittel beim Zustandekommen und der Bezeichnung von Ideen und Erkenntnis, zum anderen ist sie die Grundlage der Kommunikation in einer Sprachgemeinschaft, die deren Verbindung zu menschlicher Gesellschaft bedingt.“²⁰ Pojmy vznikají tak, že vnímáme souvislosti mezi idejemi, které se buď shodují nebo neshodují. Poznatěk našeho zjištění poté vyjadřujeme slovy a větami.

¹⁷ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 54-58. ISBN 80-7298-109-9.

¹⁸ LOCKE, John. *O výchově*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 316.

¹⁹ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 60-63. ISBN 80-7298-109-9.

²⁰ SPECK, Josef. *Philosophie der Neuzeit I. 2.*, durchgesehene Auflage. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1986, s. 183. ISBN 3-525-03307-9. „Podle Johna Locka slouží jazyk ke dvěma hlavním účelům: zaprvé slouží k označování idejí a poznatků, zadruhé tvoří základ komunikace, bez které by nemohla existovat lidská společnost.“ (volně přeloženo autorkou)

John Locke však zdůrazňuje, že se nejedná pouze o verbální vyjádření, ale také o skutečné sdělení, které popisuje vlastnosti či obsahy. Tyto obsahy, vyjádřené pomocí jazyka, jsou založeny na našich prožitcích a zkušenostech, a tím dávají jazykovým znakům význam.²¹

Slova jsou pro Johna Locka obzvláště důležité, protože jsou „*smyslově vnímatelnými znaky idejí toho člověka, který těchto slov užívá.*“²² Pomocí slov tedy vyjadřujeme naše vlastní myšlenky.

1. 2. 2 Etika

John Locke se zajímal také o praktickou filozofii, tedy etiku. V praktické filozofii popisuje především pravidla, která by měl člověk dodržovat, aby dosáhl svých cílů, štěstí a blaženosti. Také v této oblasti klade John Locke důraz na správné vysvětlení užívaných pojmů, aby nedošlo k nejasnostem a nesprávnému pochopení. Například pojem svobody nespojuje v tomto ohledu s vůlí, ale definuje ji jako „schopnost jednat či nejednat“. John Locke byl toho názoru, že přirozená práva pocházejí od Boha a na tomto tvrzení je založena celá Lockova etika. Pokud chce tedy člověk jednat morálně, musí nejprve poznat Boha, jeho přikázání a brát v potaz, že jsou stanovena určitá pravidla, která se musí dodržovat. V případě nerespektování těchto pravidel přijde trest od Boha.²³

1. 3 John Locke – pedagog

Není snadné oddělit pedagogické názory Johna Locka od jeho filozofických a politických myšlenek, protože se navzájem velmi ovlivňují. V této části své práce se tedy pokusím popsat a shrnout zejména Lockovy pedagogické úvahy, přesto se ale budu stále odvolávat na jeho myšlenky a postoje, které byly v této práci zmíněny již dříve.

²¹ SPECK, Josef. *Philosophie der Neuzeit I. 2.*, durchgesehene Auflage. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1986, s. 193-195. ISBN 3-525-03307-9.

²² LOCKE, John. *Esej o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1984, s. 252.

²³ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 66-69. ISBN 80-7298-109-9.

Na jednu stranu nevyvolaly zřejmě pedagogické myšlenky Johna Locka takový zájem jako jeho filozofické či politické názory, na druhou stranu však byla jeho pedagogická koncepce velmi významná a kontroverzní především v tom ohledu, že vystupovala proti tehdejšímu scholastickému školskému systému. Lockovo pedagogické dílo tak mělo zásadní význam pro rozvoj novodobé moderní výchovy a vyučování.²⁴

1. 3. 1 O výchově obecně

John Locke napsal mnoho knih o výchově, nejvíce však svou koncepci výchovy rozvinul v díle „Úvahy o výchově“ neboli „Několik myšlenek o vychování“. Obecně se dá konstatovat, že se John Locke zaměřil hlavně na praktickou výchovu anglického gentlemana, který by měl být připraven na život a na všechny společenské povinnosti, které ho v životě čekají. Je nutné však dodat, že se Lockovy výchovné rady nevztahovaly jen na chlapce v Anglii, jak by někdy mohlo být špatně interpretováno, ale je možné je aplikovat na výchovu obecně. Rozborem tohoto významného Lockova díla se budu podrobněji zabývat později. Mezi další jeho pedagogické práce patří „O studiu“ vycházející z jeho deníků, dále „Rady pro vedení mladého gentlemana“ a „Vedení rozumu“.²⁵

Při výkladu své výchovné koncepce vycházel John Locke převážně ze svého studia medicíny a lékařské praxe, ale také ze svých kladných i záporných zkušeností z doby, kdy byl on sám vychováván a rovněž kdy pracoval jako vychovatel. Ačkoliv sám neměl žádné děti, podílel se na výchově jak malých dětí, tak dospívajících a též působil jako učitel na oxfordské koleji. Kromě toho radil mnoha dalším lidem v otázkách výchovy. Období, ve kterém byl vychováván svým puritánským otcem, považuje za šťastné a patří k jeho pozitivním zkušenostem. Naopak své negativní výchovné zkušenosti spojoval s dobou, kdy navštěvoval Westminsterskou školu a univerzitu. Z tohoto důvodu nebyl John Locke zastáncem školní výchovy na tehdejších školách. Nejen, že mu vadil způsob vyučování, ale také nepovažoval za správné, aby se ve školách setkávali žáci z odlišného sociálního prostředí. Mimo to se John Locke domníval, že není možné, aby se jeden učitel mohl věnovat takovému množství žáků a

²⁴ LOCKE, John. *O výchově*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 65.

²⁵ LOCKE, John. *O výchově*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 53-54.

přizpůsobit výchovu jejich předpokladům a potřebám.²⁶ Jedním z nejdůležitějších bodů, na kterých je založena celá Lockova koncepce výchovy, je bezesporu utilitarismus. Tento směr klade důraz na pragmatismus a užitečnost.

Obecně lze říci, že výchova Johna Locka bere ohledy především na individuální potřeby dítěte, a proto John Locke odmítá školní hromadné vyučování, které podle něj neumožňuje věnovat pozornost všem žákům dostatečně a přináší negativní ovlivňování dítěte ze strany ostatních žáků.

John Locke rozděluje výchovu na několik důležitých oblastí, a sice tělesnou, mravní, rozumovou, náboženskou, estetickou a pracovní výchovu. Kardinální je pro Johna Locka tělesná a mravní výchova. Hlavním záměrem Johna Locka bylo vychovat spokojené, šťastné a úspěšné dítě. Důležité je tedy vyhnout se bolesti a utrpení a docílit dobra a blaha. Přitom je však žádoucí, aby člověk nepodléhal různým náhlým podnětům, nýbrž jednal vždy uvážlivě a disciplinovaně. John Locke uznával hodnoty jako jsou čestnost, poctivost, vytrvalost, pracovitost, statečnost, moudrost a schopnost odolávat zátěži a strachu.²⁷

Na konci svého života se John Locke zabýval rovněž způsobem výchovy dětí z chudých rodin, které považoval za líné a jejich činnost za nepřínosnou pro společnost. „*Děti pracujícího lidu jsou zpravidla břemenem farnosti a jsou obvykle ponechávány v nečinnosti, takže jejich práce je všeobecně pro veřejnost ztracená až do doby, kdy je jim 12 nebo 14 let.*“²⁸ Z tohoto důvodu požadoval, aby existovaly takzvané pracovní školy pro tuto chudou společenskou vrstvu, konkrétně pro věkovou skupinu 3-14 let. Za práci by žákům v těchto školách bylo zaručeno poskytnutí základních životních potřeb jako jsou strava či teplo. Pilířem této výchovné koncepce byla náboženská a mravní výchova, ale také pracovní činnosti, například pletení nebo zpracovávání rozličných materiálů.²⁹

²⁶ LOCKE, John. *O výchově*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 55-57.

²⁷ KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, s. 45-48. ISBN 978-80-247-2429-4.

²⁸ LOCKE, John. *O výchově*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 219.

²⁹ LOCKE, John. *O výchově*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 64-65.

Můžeme si tedy všimnout, že se John Locke nezajímal pouze o výchovu mladých gentlemanů z vyšší společnosti, ale záleželo mu také na vychovávání spodní vrstvy společnosti.

1. 3. 2 Vztah rodičů a dětí ve výchově

S otázkou výchovy samozřejmě úzce souvisí téma rodiny a prostředí, ze kterého člověk pochází. Již v tomto směru přišel John Locke s novým názorem, že na výchově se podílí muž a žena stejným způsobem. Tento názor byl v naprostém rozporu s tehdejší patriarchálním pojetím rodiny.

John Locke se domníval, že muž i žena mají stejná práva a povinnosti, pokud jde o výchovu jejich dětí, a tvrdil, že toto vyplývá z přirozeného zákona, „*neboť jakýkoli závazek ukládá příroda a právo plození dětem, musí jistě zavazovati je stejně vzhledem k oběma při tom spolupůsobícím příčinám. A ve shodě s tím vidíme, že pozitivní zákon boží všude je spojuje bez rozlišení, když nařizuje poslušnost dětí.*“³⁰ Podle Johna Locka mají rodiče nad svým dítětem od jeho narození po určitou dobu moc, která náleží oběma rodičům stejným dílem, avšak není trvalá. Dítě se totiž rodí nevědomé, bezmocné a slabé, proto ho rodiče musí chránit. S postupem času, kdy děti rostou, nabývají vědomostí, zkušeností a rozumu, a tak se stávají svobodnými a nezávislými lidmi a občany. Jakmile se člověk stane dospělým, předpokládá se, že si je vědom zákonů a své svobody, a proto také ví, jak má se touto svobodou nakládat a zná svá práva a povinnosti. Toto však nelze očekávat u dětí, a proto je rodiče musí vést životem, učit, kázat a vychovávat, aby jejich potomci mohli dozrát do dospělosti, ve které již budou vedeni rozumem a zákonem.³¹

Rodiče mají sice závazky k dětem, ale stejně tak platí závazky dětí vůči rodičům, kteří jim dali život, starali se o ně, vychovávali a chránili je. Děti musí mít úctu ke svým rodičům a dělat vše pro to, aby učinily rodiče spokojenými a šťastnými. Tento fakt zahrnuje pomoc a ochranu proti všemu, co by mohlo život rodičů jakýmkoliv způsobem ohrozit či narušit.

³⁰ LOCKE, John. *Dvě pojednání o vládě*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965, s. 163.

³¹ LOCKE, John. *Dvě pojednání o vládě*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965, s. 163-166.

John Locke tedy uděluje oběma rodičům právo vést jejich děti až do zletilosti a dětem ukládá povinnost rodiče ctít a respektovat do konce života.³²

³² LOCKE, John. *O výchově*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 53-54.

2 PEDAGOGICKÉ MYŠLENKY 16. A 17. STOLETÍ, VLIV NA DÍLO J. LOCKA

Pedagogické myšlenky 16. a 17. století se rozvíjely v kontextu změn tehdejší doby a je tedy podstatné je v tomto kontextu také popsat a vysvětlit. Nejednalo se o dílčí proměny, nýbrž docházelo postupně k zásadní přeměně celé společnosti. Tento vývoj začal již ve 14. - 15. století, pokračoval však také v dalších stoletích a významně je ovlivnil.

2. 1 Renesance a humanismus

Tato doba znamenala konec feudalismu a nástup kapitalismu a industrialismu. Hlavním znakem byl především vznik nové společenské vrstvy buržoazie, která bojovala proti feudalismu zejména v Anglii, Francii a Německu.

Výraznou proměnu kultury a myšlení přinesl směr renesance a humanismu. Oba tyto směry pojaly za svůj vzor antiku a vyznačují se návratem k přírodě. Zároveň staví do popředí člověka a jeho schopnost samostatně přemýšlet a svobodně se rozhodovat. V této souvislosti došlo k významnému rozvoji přírodních věd, který přinesl mnoho nových vynálezů.³³ John Locke četl například díla Isaaca Newtona a v mnohém se s ním shodoval.³⁴

Celou tuto etapu můžeme označit jako „*povstání vědy proti církvi, a to vědy ostře protifeudální, protischolastické³⁵, kritické a světské, jež se stala základem nových pojetí přírody, společnosti a člověka...*“.³⁶

Výše popsané události a okolnosti také výrazně ovlivnily pedagogické myšlení 16. a 17. století. Pedagogika se v tomto období rovněž stavěla proti scholastice. Vzdělanost byla považována za prostředek proti všemu, co negativně působí na

³³ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 2. doplněné vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 63.

³⁴ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 14.

³⁵ Scholastika - systém vyučování na středověkých školách, později také filozofický směr usilující o systematizaci racionálního pojetí víry.

In: BLECHA, Ivan. *Filosofický slovník*. 2. opravené a rozšířené vydání. Olomouc: OLOMOUC, 1998, s. 366. ISBN 80-7182-064-4.

³⁶ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 2. doplněné vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 64.

společnost. Vznikal nový způsob výchovy a vzdělávání, založený na učení v přírodě, vyučování klasických jazyků, literatury, humanitních i přírodních věd s důrazem na názorné příklady a s odporem k učení se věcí z paměti. Byly také zavedeny sportovní aktivity, hry a plavání. Oproti scholastice se udála jedna zásadní změna, a sice byly zrušeny všechny tělesné tresty a naopak vyzdvižována svoboda a samostatnost žáků.

Z období renesance lze vyjmenovat mnoho významných myslitelů, mezi které patří Desiderius Erasmus Rotterdamský, Francois Rabelais³⁷, Thomas More, Giovanni Domenico Campanella³⁸ či Michel Eyquem de Montaigne. U posledního jmenovaného bych ráda napsala něco více, protože byl jednou z důležitých osobností, které měly vliv na dílo Johna Locka.

Michel de Montaigne byl francouzským filozofem, pedagogem a kritikem scholastiky a náboženství. Johna Locka inspiroval především v tom ohledu, že kladl důraz na svobodný a samostatný rozvoj člověka, požadoval domácí individuální výchovu s vychovatelem a rovněž byl toho názoru, že je potřeba rozvíjet také tělo a zdraví prostřednictvím různých praktických činností. Tento myslitel naprosto odmítal citovou výchovu a neefektivní učení z knih.³⁹

2. 2 Reformace

Dalším společenským mezníkem byla reformace, která vedla boj s katolickou církví a zároveň žádala zrušení feudalismu. Měla svůj počátek v Německu a jejím nejvýznamnějším představitelem byl Martin Luther, který se zasloužil o rozvoj německého jazyka a literatury. Co se týče pedagogiky, vznikaly v tomto období latinské školy, především gymnázia, které již nebyly pod vedením církve, ale státu. Největšími představiteli těchto škol byli Filip Melanchton a Johannes Sturm.⁴⁰

³⁷ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 2. doplněné vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 66-69.

³⁸ Tento myslitel je spíše známý pod jménem Thomaso.

³⁹ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 2. doplněné vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 70-73.

⁴⁰ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 2. doplněné vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 76-79.

2.3 Protireformace

Na reformaci reagovala takzvaná protireformace existující zhruba od druhé poloviny 16. století do konce 17. století. Španělským šlechticem a důstojníkem Ignácem z Loyoly byl založen bojovný mnišský řád Tovaryšstvo Ježíšovo, jehož cílem bylo působit na lid, ovlivňovat představitele státu a ustanovit takovou výchovu, která podpoří římskou církev. Jezuitským školstvím byly regulovány i další mnišské řády, například dominikánský, františkánský či piaristický.

2.4 Pedagogický realismus

Zásadní vliv na dílo Johna Locka měl však rozvoj takzvaného pedagogického realismu, který opět odmítá mechanické memorování učiva a upřednostňuje samostatné myšlení a učení pomocí názorných příkladů. Důležitým pokrokem v oblasti pedagogiky je zavedení mateřského jazyka ve školách místo latiny. I v tomto směru je kladen důraz na praktickou výchovu, především na kreslení a ruční práce.⁴¹

V Anglii se rozvíjel puritanismus, jehož zástupcem byl také John Locke, jak již bylo v této práci zmíněno. Z anglických myslitelů nejvíce ovlivnil Johna Locka zakladatel empirismu Francis Bacon. Empirismus podporuje učení prostřednictvím praxe a zkušeností, i zde se setkáváme se stěžejní individuální iniciativou žáka. Francis Bacon doporučoval pozorovat a poznávat přírodu. Hlavní metodou Baconova poznání je indukce⁴². Také zastával názor, že nejlepší učení je učení pro život. I touto jeho myšlenkou se inspiroval právě John Locke.

Ve Francii se začal vyvíjet racionalismus⁴³, jehož zakladatelem je René Descartes. Tento filozof se snaží vše odvodit z matematických znalostí a z rozumu. Ve svém nejslavnějším díle „Rozprava o metodě“ kritizoval scholastickou výchovu.

⁴¹ SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, s. 38-39.

⁴² Indukce – odvozování obecných závěrů z jedinečné zkušenosti.
In: BLECHA, Ivan. *Filosofický slovník*. 2. opravené a rozšířené vydání. Olomouc: OLOMOUC, 1998, s. 190. ISBN 80-7182-064-4.

⁴³ Racionalismus – považuje rozum za zdroj poznání i mravních hodnot, je protikladem empirismu.
In: BLECHA, Ivan. *Filosofický slovník*. 2. opravené a rozšířené vydání. Olomouc: OLOMOUC, 1998, s. 341. ISBN 80-7182-064-4.

Studium klasických jazyků nepovažuje za důležité, naproti tomu chtěl, aby se ve školách vyučovala matematika. Kromě matematiky se zabýval také fyzikou a hodnotil velmi pozitivně vědecké objevy a technické vynálezy. Jeho velkým přáním bylo, aby všichni měli stejné právo na vzdělání.⁴⁴

Vztah mezi myšlenkami Johna Locka a Reného Descartese je poměrně problematický. Na jednu stranu je René Descartés jedním z myslitelů, kteří inspirovali Johna Locka, a to především v pojetí rozumu. John Locke se stejně jako René Descartés domníval, že se člověk vždy musí řídit svým rozumem, nesmí podléhat svým pudům a touhám, nýbrž má vše zvažovat. Na straně druhé, jak jsem již v této práci psala, odmítl John Locke racionalistickou teorii o vrozených idejích a svou filozofii víceméně postavil na kritice této teorie.⁴⁵

Také jeden z významných českých myslitelů a pedagogů ovlivnil dílo Johna Locka, byl jím Jan Ámos Komenský. Srovnáním myšlenek těchto dvou myslitelů se však budu zabývat v samostatné kapitole.

⁴⁴ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 2. doplněné vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 86-88.

⁴⁵ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 39. ISBN 80-7298-109-9.

3 ROZBOR DÍLA „MYŠLENKY O VYCHOVÁNÍ“ (SOME THOUGHTS CONCERNING EDUCATION)

Jednou z nejslavnějších a zároveň nejvýznamnějších Lockových pedagogických knih je bezesporu jeho spis, který v originále nese název „Some thoughts concerning education“⁴⁶. Tato kniha představuje soubor myšlenek a rad, jak vychovat mladého gentlemana v Anglii, přesto se však nevztahuje pouze na výchovu mladých mužů. Jak již bylo v této práci výše zmíněno, jedná se vlastně o korespondenci mezi Johnem Lockem a Edwardem Clarkem, kterému John Locke v dopisech radil, jak má správně vychovávat svého syna.⁴⁷

Kniha vyšla poprvé v roce 1692⁴⁸ a byla přeložena do mnoha jazyků, mimo jiné například do němčiny, francouzštiny i češtiny. V různých překladech má kniha různé názvy. Ve své práci vycházím z knihy „Myšlenky o výchování“⁴⁹, kterou přeložil prof. Rudolf Brejcha a úvod, který pojednává o Lockově životě, názorech a spisech, napsal prof. Dr. Otakar Kádner. Zároveň mám k dispozici také anglickou originální verzi tohoto spisu.

Kniha je rozdělená do několika částí a oddílů, které se zabývají různými aspekty výchovy a vzdělávání. Kromě výchovy samotné jsou zde popsány další souvislosti, které s výchovou úzce souvisí. Jedná se o tělo, zdraví, mravy, ale i cestování.

V této části své práce se pokusím o rozbor jednotlivých částí, avšak je zřejmé, že nelze pojmout všechny Lockovy myšlenky v tomto spise, jelikož se jedná o velmi rozsáhlé a podrobné dílo. Z tohoto důvodu se zaměřím především na myšlenky, které mě osobně nejvíce zaujaly a které považuji za stěžejní.

⁴⁶ LOCKE, John. *Some thoughts concerning education* [online]. 1998 [cit. 2014-06-02]. Dostupné z:<http://www.fordham.edu/Halsall/mod/1692locke-education.asp>

⁴⁷ LOCKE, John. *Some thoughts concerning education* [online]. 1998 [cit. 2014-06-02]. Dostupné z:<http://www.fordham.edu/Halsall/mod/1692locke-education.asp> (volně přeloženo autorkou)

⁴⁸ LOCKE, John. *Some thoughts concerning education* [online]. 1998 [cit. 2014-06-02]. Dostupné z:<http://www.fordham.edu/Halsall/mod/1692locke-education.asp>

⁴⁹ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906.

3.1 Úvod

„*A sound mind in a sound body.*“⁵⁰ Tento citát uvádí celou knihu a dá se říci, že stručně, ale jasně vystihuje celou podstatu Lockovy koncepce výchovy.

Podle Johna Locka může být šťastný jen ten člověk, jehož tělo a duše jsou v souladu. Výchova tedy neznamená pouze působení na duši a mysl dítěte, nýbrž také snaha o tělesný rozvoj a péče o zdraví. Člověk a jeho osobnost je tedy utvářen především v procesu výchovy a nejdůležitějším obdobím v tomto procesu je dětství a mládí člověka, protože zde dochází k největšímu ovlivňování a formování, které přetrvává po celý život.⁵¹

3.2 Tělo a zdraví

John Locke v části o těle a zdraví vysvětluje, jak by rodiče měli postupovat, aby jejich děti byly zdravé a udržely si dobrý tělesný stav. Osobně si myslím, že některé jeho názory jsou poměrně radikální a téměř neslučitelné s dnešní dobou.

Autor zdůrazňuje, že děti nemají být příliš zhýčkané, protože naše tělo vydrží mnoho a záleží jen na tom, na co si již od začátku zvykne. John Locke podporuje otužování, mytí studenou vodou, obuv by měla propouštět vodu, oblečení nemá být příliš teplé a nesmí být hlavně těsné, protože škrťící oděv způsobuje mnoho nemocí. S koupáním ve studené vodě souvisí plavání, které John Locke rovněž považoval za velmi prospěšné stejně jako pobyt na čerstvém vzduchu.⁵²

Co se týče stravování, mělo by být lehké bez koření a masa až do tří let věku. Naopak je pro děti dobré mléko, ovesná kaše, některé druhy ovoce, tmavý chléb a sýr. Pít by se mělo pouze při jídle a je-li to možné, tak jen lehké pivo.

Neméně důležitý je spánek na tvrdé posteli a časně vstávání. John Locke také doporučuje se v rámci možností vyhýbat všem lékům.

⁵⁰ LOCKE, John. *Some thoughts concerning education* [online]. 1998 [cit. 2014-06-02]. Dostupné z: <http://www.fordham.edu/Halsall/mod/1692locke-education.asp>

„*Ve zdravém těle zdravý duch.*“ (volně přeloženo autorkou)

⁵¹ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 7-8.

⁵² LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 9-14.

Jen takovou životosprávou lze dosáhnout zdraví a odolnosti vůči nepříznivým podmínkám. Je však důležité dbát na to, aby byly všechny změny prováděny postupně a nenásilně.⁵³

Autor si sám uvědomoval, že některá jeho doporučení a postoje vůči hýčkaní dítěte nebudou mít velký úspěch, přesto tvrdil, „že zdraví jeho má větší váhu než všechny takové ohledy a desetkrát větší.“⁵⁴

3. 3 Koncepce výchovy

3. 3. 1 Rozum

Ve svém pojetí výchovy navazuje John Locke na některé své předchůdce, jak již bylo popsáno v předchozí kapitole. Vracíme se k tomu však i v této části, neboť John Locke důrazně vyzdvihuje rozum, čímž navazuje na racionalismus Reného Descartese.

Člověk musí být již od raného dětství veden k rozumu, samostatnosti, přemýšlení, aby byl schopen odolávat svým touhám a přáním, které ho ovládají a vedou k nerozumným rozhodnutím. V tomto ohledu však vidí John Locke dva zásadní problémy. První problém tkví v tom, že rodiče nepodporují racionální uvažování již u velmi malých dětí, a to i navzdory tomu, že právě nejmenší děti jsou nejlépe vychovatelné. Druhý problém úzce souvisí s prvním zmíněným a jedná se o fakt, že rodiče své děti příliš rozmazlují, snaží se jim ve všem vyhovět, aby děti byly spokojené a nevzdorovaly. Pokud si však již malé děti navyknou takovému jednání, není snadné toto později změnit a člověka tato negativní raná výchova ovlivňuje celý život.⁵⁵

Tuto Lockovu myšlenku považuji za velmi aktuální, jelikož v současné době můžeme velmi často pozorovat jev, kdy se rodiče snaží svým ratolestem vyjít ve všem vstříc, přehnaně je ochraňují, omlouvají a poskytnou jim vše, po čem jejich dítě touží. V dnešní moderní době je to však dle mého mínění způsobeno především nedostatkem času rodičů, kteří tak svým dětem kompenzují nedostatečnou pozornost, společné aktivity apod.

⁵³ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 16-23.

⁵⁴ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 11.

⁵⁵ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 27-29.

John Locke se ve svých pedagogických názorech opírá o pragmatismus⁵⁶. Již od narození by se měly děti učit, že nemohou mít vše, co se jim líbí, po čem touží, ale že se jim dostane jen toho, co je pro ně prospěšné a užitečné, tedy to, co je v souladu s rozumem. John Locke jistě nezamýšlel udělat z malých dětí ihned rozumně myslící dospělé osoby, snažil se však dosáhnout toho, aby si děti nic nevynucovaly pláčem, křikem, vzdorem a podobným vyjádřením emocí.

Dalším podstatným aspektem výchovné koncepce Johna Locka jsou autorita, úcta a kázeň. Autor se domníval, že dětem nemůže být poskytnuta naprostá svoboda, shovívavost a tolerance, a to z toho důvodu, že nejsou schopny racionálního úsudku. Děti by tedy měly od útlého věku vzhlížet k rodičům, projevat respekt a dodržovat kázeň, protože člověk může být dobrý a schopný jen v případě, že má tyto ctnosti ve svém nitru, což znamená, že je přijal za své a jsou jeho součástí.⁵⁷

3. 3. 2 Tresty a odměny

Autor se také věnuje otázce trestů a odměn. Čím je dítě mladší, tím větší je potřeba jednat přísně a přistupovat k trestům. John Locke ovšem odmítal téměř všechny tělesné a otrocké tresty v podobě bití a ponižování. Slovo „téměř“ již naznačuje, že v tomto případě existuje jedna výjimka. *„Ale přece jest tu jedna chyba, ale jen jedna, pro kterou, myslím, měly by děti býti tělesně trestány, a to jest svéhlavost a vzdorovitost. A také v tom chtěl bych míti věc zavedenu tak, aby stud z výprasku a ne bolest měla větší podíl na trestu.“*⁵⁸ Autor tedy nepřipouští, aby byl dětem trpěn vzdor a stejně tak odmítá pláč, který je projevem vzpoury. Tělesný trest v takové situaci je sice žádoucí, přesto by neměl způsobovat bolest, ale měl by přinést pocit studu, kterému se dítě bude chtít příště vyhnout. Ve všech ostatních případech John Locke tělesné tresty odmítá. Vychází totiž z toho, že tyto tresty účinkují jen do té míry, že způsobují strach, pokud však zmizí strach, přestane být dítě poslušné. Ponižování je také nežádoucí, protože způsobuje sklíčenost, bázlivost a nesmělost, z čehož vyplývá,

⁵⁶ Pragmatismus - filozofický směr, který vychází z lidského jednání, klade důraz na spojení pravdy a poznání s životní praxí.
In: BLECHA, Ivan. *Filosofický slovník*. 2. opravené a rozšířené vydání. Olomouc: OLOMOUC, 1998, s. 324. ISBN 80-7182-064-4.

⁵⁷ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 32-35.

⁵⁸ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 64.

že takovým způsobem není možné vychovat moudrého a dobrého muže. John Locke rovněž odmítá materiální odměny, které jen podporují sklon k bohatství a marnivosti. Pokud chceme, aby se dítě naučilo něco odepřít, není možné to nahradit něčím jiným, co dítěti přinese radost či požitek.⁵⁹

Nabízí se tedy otázka, jak je možné dítě k něčemu přimět, motivovat či ho odradit od nežádoucího chování? Autor se přiklání k jiným formám trestů a odměn. Odměnou má být uznání či pochvala, trestem naopak nepřízeň a opovržení. Tyto nehmotné podoby nejsou pomíjivé a pokud se je dítě naučí vnímat, povede je to celý život k tomu, aby jednaly správně a s dobrým úmyslem. Úspěšnost tohoto systému trestání a odměňování závisí především na tom, jak se k dítěti chová celé jeho okolí. Konkrétně to znamená skutečnost, že pokud se rodiče rozhodnou dítě potrestat nevlídností, musí toto rozhodnutí respektovat celé okolí dítěte a také ukázat svou nevlídnou tvář. V opačném případě by tento způsob výchovy nebyl efektivní.⁶⁰

Souhlasím s názorem Johna Locka, že by se mělo kárat v soukromí a chválit veřejně. Domnívám se, že tuto zásadu by měli dodržovat nejen rodiče, ale také učitelé. Pokud totiž někoho pokáráme veřejně, přinese to pocit zostuzení a snížení sebedůvěry, což bude mít pravděpodobně za následek značnou demotivaci a káraný se ze svého prohřešku nejspíše neponaučí.

Autor nesouhlasí s tím, aby se děti učily pravidla a předpisy, protože jim většinou ani nemohou rozumět. Pokud se dítěti něco nepovede, má to zkoušet stále znovu, dokud se to nenaučí dokonale. Jen praktickou činností si lze opravdu osvojit určitou aktivitu či dovednost.

Na jedné straně autor v této kapitole vysvětluje, jaký je vhodný způsob výchovy na základě trestů a odměn, na druhé straně nelze opomenout fakt, že si John Locke uvědomuje živost a hravost dětí. Radí rodičům, aby své děti sice usměrňovali, zároveň v nich však nesmí tlumit tuto hravost a sílu.⁶¹ „*Hlavní pak umění záleží v tom, učiniti*

⁵⁹ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 36-40.

⁶⁰ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 41-43.

⁶¹ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 45-47.

vše, cokoli konají, kratochvílí a hrou.⁶² Touto myšlenkou opět navazuje na svého předchůdce J. A. Komenského.

3. 3. 3 Vychovatel

John Locke se rovněž podrobně věnoval tomu, jak na dítě působí jeho okolí. Varoval před tím, aby děti trávily mnoho času se služebnictvem, neboť se domníval, že tato „nižší“ vrstva má na vychovávané špatný vliv. Negativní působení služebnictva spočívá především v přetvářce, při které se sloužící snaží dětem zalíbit, získat si je a tím znehodnocují a degradují snahy rodičů a vychovatelů.⁶³ Vzhledem k faktu, že se v celém díle Johna Locka hojně vyskytuje slovo „vychovatel“, považuji za relevantní vysvětlit, kdo je podle Johna Locka vychovatel a jaká kritéria by měl správný vychovatel splňovat.

John Locke tvrdí, „že by děti, jakmile počnou mluvit, měly mít nějakou rozumnou, soudnou, ano moudrou osobnost kolem sebe, jejíž úkolem by bylo řádně je vzdělávat i ostříhati je od všeho zlého, především od nákazy zlé společnosti.“⁶⁴ Touto osobou by měl být právě vychovatel, který tuto činnost vykonává jako své povolání a rodiče by se neměli zdráhat vynaložit finanční prostředky a investovat je do dobré výchovy svých dětí. John Locke si plně uvědomuje, že vychovatelem se nemůže stát každý, je tedy potřeba mít určité předpoklady. Není dostačující, aby byl vychovatel pouze učený, nýbrž musí pocházet z dobré společnosti, mít dobré vychování a vyznat se ve všech způsobech chování, protože jedině tak je schopný vychovat mladého šlechtice podle určitých požadavků. Dalším důležitým nárokem na vychovatele jsou samozřejmě jeho znalosti, které zahrnují zvyky, zájmy, zkušenosti a nástrahy vztahující se především k zemi, ve které jeho svěřenec žije.⁶⁵

Je poměrně zajímavé, že John Locke nepovažuje studium věd za příliš důležité. Nejedná se zde o to, aby mladý člověk získal spoustu odborných vědomostí a znalostí, ale je podstatné, aby byl důkladně připraven na život. Vychovatel má tedy za úkol naučit svého svěřence odpovídajícímu chování, dodržování morálních zásad, měl by mu

⁶² LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 45.

⁶³ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 52-53.

⁶⁴ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 74.

⁶⁵ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 74-79.

upřímně vysvětlit, co ho v životě může potkat, že lidé se mohou chovat různě, jak by se v různých i složitých situacích mělo reagovat a jak se nenechat zkazit a ovládnout společností. Vychovatel má tedy vychovat vyspělého, rozumného, statečného a odolného muže, který se nenechá ovlivnit společností, nepodlehne lákavým pokušením a zachová si po celý život takový charakter, který byl v jeho mládí vypěstován právě vychovatelem. Je však nutné dodat, že autor nezavrhuje jazyky a vědy úplně, nicméně klade důraz na to, co je klíčové a užitečné pro život.⁶⁶

3. 3. 4 Okolí dítěte

V této části se již dostáváme ke specifičnosti Lockovy výchovy, která je založena především na domácím vyučování a výchově. U dívek bylo tehdy naprosto běžné, že byly izolovány od okolí a vychovávány doma. Zajímavé však je, že John Locke toto doporučoval také u mužů. Domníval se totiž, že by všichni mladí lidé měli být chráněni před zkažením společností a nemorálními vlivy, kterých by se jim mohlo dostat ve škole a v interakci s nezkušenými vrstevníky. Cílem Lockovy výchovy je tedy zachovat mladou nevinost, jelikož *„ctnosti nesnadněji se nabývá než znalosti světa; a ztratí-li ji mladý muž, zřídka ji znovu dobude.“*⁶⁷ Nejprve je tedy nutné připravit člověka na životní nástrahy, na nebezpečí kontaktu s ostatními lidmi a naučit ho, jak odolat různým pokušením tak, aby i nadále byl schopný zůstat slušným a stále dodržoval morální zásady, které si osvojil v mládí.⁶⁸

Autor však neopomíjí fakt, že i v domácím vychovávání a vyučování se mohou objevit záporné dopady, které velmi ovlivní charakter a vystupování vychovávaného. Výše jsem se již zmínila o působení služebnictva, nejdůležitější je však v tomto ohledu přístup vychovatele či rodiče. Dítě totiž napodobuje chování člověka, ke kterému chová úctu a respekt. Z tohoto důvodu je tedy více než žádoucí, aby vychovatel či rodič dobře zvážil své jednání a nedělal nic, co by nechtěl v budoucnu vidět u svého potomka či svěřence.⁶⁹

⁶⁶ LOCKE, John. *Myšlenky o vychování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 80-84.

⁶⁷ LOCKE, John. *Myšlenky o vychování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 54.

⁶⁸ LOCKE, John. *Myšlenky o vychování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 53-55.

⁶⁹ LOCKE, John. *Myšlenky o vychování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 59-60.

Další zásadou správné výchovy podle Johna Locka je jednat s dětmi jako s rozumnými bytostmi. Měli bychom mluvit s dětmi důvěrně, přátelsky, ptát se na jejich názor a vést s nimi diskuzi. Děti spíše něco pochopí, mají-li pocit, že je bereme vážně a že konáme to, co je pro ně dobré a prospěšné. Chceme-li, aby děti něco vykonaly či splnily, musíme jim jasně vysvětlit, proč to chceme a nejlépe také uvést příklad. Jestliže toto přizpůsobíme jejich věku, zralosti a schopnostem, dosáhneme nejen toho, že nás děti budou poslouchat, vzhlížet k nám, ale zároveň jsme na správné cestě, jak dětem předat užitečné zkušenosti a znalosti.⁷⁰

S touto myšlenkou Johna Locka opět souhlasím. Dle mého názoru se totiž v současné době zachází s dětmi často nevhodným způsobem. Konkrétně mám na mysli situaci, kdy rodiče nahlíží na své potomky celý život jako na malé děti, nenechají jim žádný prostor pro jejich rozvoj, svobodné rozhodování, vyjádření vlastního názoru. Tito rodiče svým dětem naplánují život a děti pak jen následují jednotlivé kroky. Opačnou krajností je situace, kdy se rodiče o své děti téměř nezajímají, nechávají jim přílišnou volnost, neposkytují rady a nevysvětlují, a to bez ohledu na to, že jejich ratolesti vzhledem k věku a zkušenostem často nejsou a ani nemohou být schopny učinit správné a rozumné rozhodnutí.

Děti by také měly být odmala vedeny k tomu, aby s jinými lidmi jednaly slušně, zdvořile, spravedlivě a aby byly štědré ke svým přátelům. Děti by neměly být lakomé a závistivé.⁷¹

3. 4 Mravní a rozumová výchova

Pokud jde o výchovu v oblasti mravů a rozumu, jsou stěžejní čtyři základní hodnoty, a sice ctnost, moudrost, dobré mravy a vědomosti.

Ctnost je nejvýznamnější a vychází z pohledu na Boha, který je Nejvyšší Bytostí. Děti by se měly naučit, že Bůh stvořil vše, chrání nás a přináší nám dobré, a proto je

⁷⁰ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 68-70.

⁷¹ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 98-99.

potřeba se k němu modlit a uctívat ho. Dále je nutné vést dítě k pravdomluvnosti a dobrosrdečnosti k druhým lidem.⁷²

Moudrost v tomto smyslu znamená, že člověk je schopný orientovat se ve světě a prosazovat své zájmy, aniž by přitom škodil druhým.

Dobré mravy spočívají ve vyhýbání se ostýchavosti a nezdořilosti. Dítě by se nemělo příliš stydět a bát před cizími lidmi, zároveň by se ale také nemělo nad nikoho povyšovat. Autor vyjmenovává i další vlastnosti, které nejsou vhodné, jelikož jsou v rozporu s dobrými mravy. Jako příklad lze uvést pohrdavost, hádavost a odmlouvání.⁷³

Co se týče vědomostí, je opět zřejmé, že je John Locke staví až na poslední místo. Autor podporuje učení v klidu, v jednotlivých krocích, kdy se dítě musí soustředit jen na jednu věc, aby se předešlo zmatku. Děti by také neměly mít z vyučování strach a považovat ho za nenáviděnou činnost. V procesu učení je velmi podstatná pozornost, kterou však nelze získat hrozbami a výtkami, nýbrž vysvětlením užitečnosti a prospěšnosti toho, co se dítě učí.⁷⁴

Základem vědomostí je samozřejmě čtení a psaní, které by se děti měly učit prostřednictvím her. Autor nesouhlasí s tím, aby děti četly od začátku celou bibli, protože jí nemohou porozumět. Důležitou činností pro rozvoj dítěte je rovněž kreslení.⁷⁵

Oblast vědění také zahrnuje znalost jazyků. Dítě se nejdříve učí anglicky a poté by si mělo osvojit další jazyk, nejlépe francouzštinu. Latina je nezbytná pro šlechtice, ale nepotřebná pro ostatní společenské vrstvy.

Poté, co si dítě osvojí čtení a psaní a začíná se učit jazyky, mělo by být postupně obeznámeno s ostatními obory. Do těchto oborů se řadí zeměpis, aritmetika, geometrie, chronologie a dějepis.⁷⁶ Mladý šlechtic by se také měl celý život věnovat

⁷² LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 123-127.

⁷³ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 127-132.

⁷⁴ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 137-140.

⁷⁵ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 141-147.

⁷⁶ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 148-151.

všeobecnému občanskému právu, aby se vyznal v právech a zákonech své země.⁷⁷ John Locke také popisuje takzvanou přírodní filozofii, která se dělí na metafyziku zkoumající duši, a oblast zkoumající tělesa.⁷⁸

Jakmile dítě dospěje do vhodného věku, mělo by se učit tanci, u šlechticů je také nutná výuka šermu a jízdy na koni.⁷⁹

3. 5 Volný čas, cestování

John Locke zdůrazňuje, že je důležité, aby se každý vyučil několika řemeslům a toto doporučení se vztahuje rovněž na šlechtice.⁸⁰ Mohlo by se zdát, že se řemeslo příliš nehodí ke společenskému postavení šlechtice, autor se však brání tomuto potencionálnímu nařčení a odvolává se na minulou dobu, ve které bylo běžné, že i vysoce postavení muži uměli různá řemesla. „*Jest zřejmo, že dovedné zacházení cepem a pluhem a okolnost, že dobře pracovali těmito nástroji, nebyla na závadu jich zručnosti ve zbrani, a nečinila je méně schopnými ve válečném a vladařském umění. Byli právě tak velikými vojevůdci a státníky, jako hospodáři.*“⁸¹ Dle mínění Johna Locka manuální činnosti totiž nejen zlepšují zručnost a dovednost, ale především napomáhají k regeneraci a zotavení, a to zejména pokud jde o psychiku člověka. Vzhledem k tomu, že se velká část ručních prací provádí venku, prospívá to také našemu zdraví. Považuji za relevantní podotknout, že John Locke navrhuje manuální činnost jako formu zotavení pouze pro ty, kdo vykonávají vyčerpávající a náročné zaměstnání. Autor není příznivcem odreagovávání se ve smyslu zábav, karetních her a pitek, nýbrž pokládá za mnohem prospěšnější věnovat svůj volný čas aktivitám, které nám přinesou užitek i v budoucnu.

Pro šlechtice z venkova doporučuje autor zahradničení, rolnictví či tesařství a truhlářství.⁸² Šlechtici, kteří vyrůstají nebo tráví většinu svého času ve městě, by se měli

⁷⁷ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 175.

⁷⁸ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 182.

⁷⁹ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 190-191.

⁸⁰ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 193.

⁸¹ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 195-196.

⁸² LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 194-197.

učit především rytectví a práci s drahokamy či skly. Každý šlechtic by měl rovněž dobře ovládat kupecké účetnictví.⁸³

V souvislosti s cestováním se dá říci, že se John Locke vymykal své době. Ačkoliv bylo cestování tehdy považováno za velmi žádoucí a bylo vrcholem veškerého vzdělávání, John Locke byl spíše skeptický. Autor na jednu stranu neodmítá cestování, na stranu druhou však nesouhlasí s věkem, ve kterém mladí lidé většinou cestují, a to ve věku od šestnácti do jednadvaceti let. Toto věkové rozmezí není vhodné pro cestování, protože člověk není schopen vstřebat a využít všechny výhody, které z cestování vyplývají. John Locke doporučuje cestovat buď v mladším věku za doprovodu vychovatele nebo až ve starším věku, kdy je již člověk vyspělý, samostatný a schopný využít cestování k dalšímu svému rozvoji, získání zkušenosti a novému obohacujícímu poznání.⁸⁴

⁸³ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 198-199.

⁸⁴ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 200-202

4 JOHN LOCKE A JAN ÁMOS KOMENSKÝ (MYŠLENKOVÉ VLIVY A INSPIRACE)

Jan Ámos Komenský i John Locke patřili bezesporu k nejvýznamnějším filozofům a pedagogům v historii. V této kapitole své bakalářské práce bych se proto ráda věnovala srovnání východisek a myšlenek obou těchto myslitelů, neboť oba tyto autory na jednu stranu mnohé spojuje, na stranu druhou se však v některých názorech rozcházejí, proto bych jejich vztah označila za kontroverzní.

John Locke se narodil později než Jan Ámos Komenský, ale je teoreticky možné, že by se obě tyto osobnosti mohly potkat. John Locke v mnoha svých myšlenkách navázal právě na J. A. Komenského, který inspiroval také mnoho dalších osobností a bez pochyby rozhodujícím způsobem ovlivnil následující vývoj celého pedagogického myšlení.

Johna Locka i J. A. Komenského spojuje mimo jiné Anglie a díky tomu se John Locke pravděpodobně seznámil s myšlenkami Komenského. Komenský strávil v Anglii mnoho času a slavil zde se svými knihami velký úspěch.⁸⁵ Můžeme s jistotou říci, že jeho dílo četl i John Locke, který se nejvíce zajímal o jeho latinské knihy.

Oba rovněž zažili náboženský konflikt⁸⁶ v Evropě, kvůli kterému museli odejít do exilu. Nejen z tohoto důvodu se oba myslitelé snažili najít nějaké východisko ze složité situace, chtěli dovést společnost k nápravě, i když každý z nich jiným způsobem. V této oblasti se jejich názory tedy spíše odlišovaly, avšak v pedagogice si velice rozuměli a povětšinou se shodovali, vyjímaje hledisko morálky a několika dalších aspektů, jejichž popisem a vysvětlením se budu zabývat později v této práci.⁸⁷

Jsem si vědoma toho, že není jednoduché oddělit filozofické a pedagogické myšlenky, jelikož spolu tyto myšlenky navzájem souvisí a prolínají se u obou výše jmenovaných myslitelů. Navzdory tomu jsem se rozhodla o toto rozdělení alespoň pokusit pro větší přehlednost v následující části.

⁸⁵ KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, s. 15. ISBN 978-80-247-2429-4.

⁸⁶ Jednalo se o pronásledování nekatolíků. J. A. Komenský patřil k protestantské Jednotě bratrské, John Locke byl puritán.

⁸⁷ KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, s. 38-39. ISBN 978-80-247-2429-4.

4. 1 Komparace filozofických myšlenek J. Locka a J. A. Komenského

Ve filozofických názorech, hlavně pokud se jedná o pojetí přírody a teorii poznání, se oba filozofové příliš neshodovali. Je patrné, že J. A. Komenský vychází stále ještě ze středověkého myšlení, zatímco myšlenky Johna Locka jsou velmi moderní a aktuální.⁸⁸

Filozofie Jana Ámose Komenského je úzce spjata s teologií a vychází především z díla filozofa Mikuláše Kusanského⁸⁹. Souhrnně se Komenského filozofie nazývá pojmem pansofie, kterou je možné vysvětlit pomocí termínu vševěda. Pansofie je podrobně popsána a vysvětlena především v díle „Obecná (Všeobecná)⁹⁰ porada o nápravě věcí lidských“ a jak již ze samotného názvu vyplývá, snažil se Komenský o nápravu celé společnosti.⁹¹ Všeobecnou poradu tvoří sedm částí⁹², z nichž nejvýznamnější je takzvaná „Pampaedia“ neboli „Vševýchova“.⁹³ Komenský v této části zdůrazňuje důležitost výchovy k lidskosti. Ačkoliv Všeobecná porada nebyla nikdy dokončena a na její tvorbě se zřejmě podíleli i jiní autoři, jedná se o rozsáhlý revoluční spis, který připravil půdu pro velké změny. Komenský v tomto díle usiloval o vytvoření všeobecné univerzální vědy, která zahrnuje oblast výchovy, myšlení i sociální a právní reformy směřující k proměně dosavadní společnosti a nalezení harmonie.⁹⁴ Aby tato idea mohla být naplněna, požadoval J. A. Komenský dostupnost a platnost této vědy pro všechny, protože *„všichni lidé mají nejen schopnost všecko stejně vědět, nýbrž v podstatě též si přejí téhož dobrého a směřují k němu týmiž prostředky; jenže o tomto společném základu nevědí, protože na něj nejsou pozorní. Bez donucování, pouhým ukázáním tohoto společného, působením světla, může být rozptýlen zmatek a nastat*

⁸⁸ KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, s. 39. ISBN 978-80-247-2429-4.

⁸⁹ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*. Praha: OIKOYMENH, 1998, s. 212. ISBN 80-86005-03-4. Mikuláš Kusanský byl renesanční filozof, teolog, diplomat a učenec známý též jako Mikuláš z Kusy, ovlivnil novověké myšlení.

⁹⁰ V některých zdrojích je uváděn název Obecná porada o nápravě věcí lidských (Kasper, Kasperová), v některých se uvádí Všeobecná porada o nápravě věcí lidských (Patočka).

⁹¹ KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, s. 18-19. ISBN 978-80-247-2429-4.

⁹² PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*. Praha: OIKOYMENH, 1998, s. 158. ISBN 80-86005-03-4.

⁹³ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*. Praha: OIKOYMENH, 1998, s. 151. ISBN 80-86005-03-4.

⁹⁴ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*. Praha: OIKOYMENH, 1998, s. 213-215. ISBN 80-86005-03-4.

*obroda lidských věcí.*⁹⁵ V souvislosti s pansofií se Komenský zmiňuje také o přírodě, avšak k jeho pojetí přírody se dostanu záhy.

Jak jsem již na začátku této kapitoly poznamenala, usiloval také John Locke o nápravu společnosti, oproti Komenskému chtěl však dosáhnout této proměny prostřednictvím politiky. Lockovy myšlenky byly v této souvislosti velmi moderní. Tento politik se totiž zasazoval o dodržování a ochranu lidských práv, dělbu státní moci a vytvoření občanské společnosti, ve které se každý vzdá své přirozené moci ve prospěch společnosti. Locke již tehdy tvrdil, že má každý od okamžiku narození přirozená práva, která jsou nezczitelná. Jsou to právo na život, svobodu, vlastnictví, na ochranu proti ostatním, ale také právo soudit a trestat. Ochranu a dodržování těchto základních lidských práv má zajistit právě občanská společnost. Jedná se zde o teorii společenské smlouvy, která zajišťuje rovnost všech. John Locke touto nadčasovou myšlenkou položil základy dnešní zastupitelské demokracie.⁹⁶

Co se týče přírody, byla pro J. A. Komenského velmi důležitá, ale jeho pojetí přírody se zásadně liší od moderního pojetí přírody a přirozenosti v díle Johna Locka.

Podle Komenského je příroda zdrojem poznání, domnívá se, že vše vychází z přírody, která nás učí být lidmi. Dle mínění Komenského se všechno na světě skládá z vrstev, které na sebe navazují, působí a ovlivňují se. Existuje zde jakási hierarchie, ve které má živý člověk sice vyšší postavení než příroda, avšak to mu nedává právo přírodu jakýmkoliv způsobem ničit. Tuto myšlenku o paralelním univerzu, kde všechno tvoří celek, vše se doplňuje a vše učí všemu všemožnými způsoby, použil Komenský jako základ pro svou didaktiku. Komenský tedy chápe přírodu jako prvek řídicí se vlastními zákony a zásadami, které určují vše ostatní.⁹⁷ John Locke naproti tomu považoval přírodu za přirozenou součást každého člověka, která se nepodrobuje žádným obecně platným zákonům, nýbrž rozvíjí se sama svobodně v nás a nabádá nás k poslechnutí našich instinktů a srdce.⁹⁸

⁹⁵ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*. Praha: OIKOYMENH, 1998, s. 312. ISBN 80-86005-03-4.

⁹⁶ LOCKE, John. *Dvě pojednání o vládě*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965, s. 179-180.

⁹⁷ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie I*. Praha: OIKOYMENH, 1997, s. 265-266. ISBN 80-86005-52-6.

⁹⁸ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie I*. Praha: OIKOYMENH, 1997, s. 340. ISBN 80-86005-52-6.

Tomuto pojetí přírody a přirozenosti u Johna Locka má rovněž odpovídat výchova, která by se měla přizpůsobit individuálnímu stupni vývoje každého člověka, což potvrzuje John Locke ve svém díle „Some Thoughts Concerning Education“: *„in philosophical enquiries that of nature, which in all progression is to go from the place one is then in, to that which joins and lies next to it; and so it is in the mind, from the knowledge it stands possessed of already, to that which lies next, and is coherent to it, and so on to what it aims at, by the simplest and most uncompounded parts it can divide the matter into.“*⁹⁹

John Locke a J. A. Komenský se rozcházejí také v názoru na teorii poznání. Jak již víme z předchozí části této práce, kritizuje John Locke teorii o vrozených idejích a domnívá se, že ideje jsou získané. Naopak Komenský zastává názor, že ideje člověka jsou vrozené a člověk je poznává prostřednictvím výchovy.¹⁰⁰ S Johnem Lockem se však shoduje v tom, že rozhodující je smyslové poznání, které zároveň umožňuje rozumové poznání a je s ním v souladu.¹⁰¹

4. 2 Komparace pedagogických myšlenek J. Locka a J. A. Komenského

Pokud jde o pedagogické názory obou myslitelů, dá se všeobecně říci, že byl J. A. Komenský jedním z těch, kteří Johna Locka inspirovali nejvíce. Ačkoliv byl Komenský v mnoha svých názorech stále ještě ovlivněn středověkým myšlením, je faktem, že jeho pedagogické názory byly již tehdy velmi inovativní.

Jak je známo, zažil Komenský během svého života mnoho zklamání a těžkých chvil, přesto se těmito okolnostmi nenechal odradit, naopak se staly zdrojem jeho odhodlání, motivace a tvůrčí činnosti. Nejinak tomu bylo i v oblasti pedagogiky. J. A.

⁹⁹ LOCKE, John. *Some thoughts concerning education* [online]. 1998 [cit. 2014-06-15]. Dostupné z: <http://www.fordham.edu/Halsall/mod/1692locke-education.asp>

„Ve filozofickém zkoumání je vyžadována přirozená poslušnost, kdy se při každém postupu vychází z místa, na kterém se člověk právě nachází, k tomu, co následuje, stejně tak je tomu i v myslí, u které je potřeba postupovat od poznatků, které již máme, k těm, které na tyto poznatky navazují a souvisejí s nimi, a takto pokračovat dále, od nejjednodušších a nejméně složitých částí, na které se dá látka rozdělit, až k cíli.“ (volně přeloženo autorkou)

¹⁰⁰ KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, s. 17. ISBN 978-80-247-2429-4.

¹⁰¹ KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, s. 39. ISBN 978-80-247-2429-4.

Komenský napsal mnoho děl pojednávajících o výchově, avšak jedním z nejdůležitějších děl se stala kniha „Opera Didactica Omnia“, která propojuje a shrnuje veškerá jeho mínění týkající se jeho koncepce výchovy a pedagogické praxe.¹⁰² Komenský rovněž působil daleko za hranicemi naší země a z tohoto důvodu se stal jednou z největších a nejuznávanějších osobností v celé historii. Je důležité také zmínit, že jeho pedagogické myšlenky jsou velmi úzce spjaty s jeho filozofickým myšlením.¹⁰³

Výše již byla popsána Komenského snaha o vytvoření univerzální vědy a na toto tvrzení lze navázat i nyní, jelikož se tato myšlenka týká i jeho pedagogické koncepce. J. A. Komenský žádal, aby bylo vzdělání dostupné pro všechny bez ohledu na pohlaví, věk, majetek, původ a stav. Vzdělání chtěl tento myslitel poskytnout všem hned z několika důvodů. Člověk se vyznačuje svými rozumovými schopnostmi, ale aby je dokázal správně využít, být tak nadřazen přírodě a splnit své poslání, je nanejvýš nutné, aby byl vychováván a vzděláván. Zároveň popisuje Komenský člověka jako společenskou bytost neustále se pohybující a působící v interakci s ostatními lidmi. Toto má za následek nutnost výchovy k lidství, k solidaritě, vzájemnému pochopení, dodržování určitých norem a pravidel a také podřízení se celku, protože jedině tak lze dojít ke všeobecné harmonii, míru a spokojenosti všech.¹⁰⁴

Zde si již můžeme všimnout velké shody Johna Locka s Komenským. John Locke se sice na počátku zabýval výchovou společenské vrstvy, ze které on sám pocházel, avšak později považoval rovněž za signifikantní, aby byly vychovávány a vzdělávány také děti z nižších tříd společnosti. Můžeme tedy konstatovat, že chtěl výchovu pro všechny, ač se to tak nemusí na první pohled zdát. Stejně jako Komenský zdůrazňoval podstatnou roli celku, kdy se každý jedinec vzdá části svého přirozeného práva pro dobro a ochranu celé společnosti. I zde se tedy nachází jistý aspekt lidství.

Dalším podstatným rysem Komenského výchovy, který je rovněž v souladu s myšlenkami Johna Locka, je důraz na smyslové vnímání člověka, které předchází

¹⁰² ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 2. doplněné vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 95.

¹⁰³ KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, s. 14. ISBN 978-80-247-2429-4.

¹⁰⁴ PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie III*. Praha: OIKOYMENH, 2003, s. 203-204. ISBN 80-7298-079-3.

vnímání rozumovému, ale v žádném případě ho nevylučuje. Člověk poznává svět pomocí smyslů, ale rozum slouží k uvažování, rozhodování a ovládání pudů a tužeb.¹⁰⁵

John Locke po vzoru J. A. Komenského taktéž požaduje vzdělání a výchovu od útlého věku, přizpůsobenou individuálním potřebám a přirozenosti dítěte. Komenský je spojován zejména se svým heslem „škola hrou“ a na toto jeho heslo navázalo mnoho dalších pedagogů včetně Johna Locka. Děti se tedy mají učit a poznávat prostřednictvím her, názorných příkladů, tělesných aktivit a praktických činností. Významnost skutečného využití poznatků v běžném životě je další věc, která spojuje Johna Locka s Komenským, stejně jako naléhavost učení v malých krocích, od nejjednoduššího ke složitějšímu, či vyzdvihování mateřského jazyka před cizími jazyky. Dalším společným rysem je fakt, že ani jeden z těchto pedagogů nebyl zastáncem velkého množství učiva. Lidé se mají učit jen to, co je pro ně přínosné a mají především chápat souvislosti a rozumět učivu jako celku. Oba pedagogové rovněž odmítali tělesné tresty, které se běžně používaly v období scholastiky a oproti tomu podporovali demokratizaci výchovy. V procesu této demokratizace má být žákům poskytnut dostatek prostoru a svobody. Pro oba pedagogy je taktéž relevantní cestování.¹⁰⁶

Výše byly popsány nejpodstatnější znaky výchovy, které je možné nalézt jak u J. A. Komenského, tak u Johna Locka. Mnohokrát jsem se již v této práci zmínila o faktu, že myšlenky Johna Locka byly na svou dobu velmi moderní, z čehož lze usoudit, že nesouhlasil se všemi myšlenkami Komenského.

Co se týče neshod v názorech těchto dvou myslitelů, poznamenala bych především jejich rozdílné pojetí morálky. Oba sice uznávali stejné ctnosti a hodnoty, ke kterým patří moudrost, statečnost, uměřenost a spravedlnost pocházející již od Platóna, avšak pro každého z nich znamenala morálka něco jiného.¹⁰⁷

Komenského představa morálky byla značně ovlivněna jeho náboženským postojem. Komenský nesdílel názor s jezuitským řádem o hříšném člověku, kterého je

¹⁰⁵ KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, s. 39. ISBN 978-80-247-2429-4.

¹⁰⁶ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 2. doplněné vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 97-99.

¹⁰⁷ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 2. doplněné vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 97.

potřeba neustále umravňovat. Podle Komenského je člověk obdařen vůlí, která ho učí svobodnému počínání a objevování pravdy a díky tomu se může člověk stát pracovitým a ctnostným.¹⁰⁸ „Vor allem zeigt sich bei Comenius zentral das neuzeitliche Vertrauen in die Kräfte des Menschen, was sich unter anderem in der konsequenten Ablehnung der Erbsünde demonstrierte. Damit schuf Comenius einen „freien“ Raum für das Individuum, sein Handeln, seine Bildung und Erziehung – seine selbständige und menschorientierte emendatio.“¹⁰⁹ V opačném případě pohlíží Komenský na člověka jako na línou, neúčinnou bytost, která si nezaslouží uznání od Boha ani od ostatních lidí.¹¹⁰ Lockova morálka se odklání od náboženství v pravém slova smyslu. Vychází především z empirismu, tedy ze zkušenosti člověka, který se přirozeně snaží být užitečným, uspokojovat především své zájmy a vyhýbat se bolesti a strasti. Bůh je zde spíše varováním a symbolem jistých sankcí.¹¹¹

Další odlišností ve výchově a vzdělávání Johna Locka a J. A. Komenského je výchovné prostředí vůbec. Komenský se přiklání ke vzdělávání ve školách, které rozděluje na školy mateřské, obecné, latinské a akademie. Zároveň se domnívá, že hromadné vyučování motivuje žáky k úspěchu, vzájemné pomoci i respektování pravidel.¹¹² Víme však také, že John Locke se s tímto názorem neztotožnil a preferoval domácí výchovu s vychovatelem. J. A. Komenský také poprvé zavedl termín školního roku, školních prázdnin a počet vyučovacích hodin. Co se týče obsahu vyučování, vychází Komenský narozdíl od Johna Locka stále ještě z koncepce sedmera svobodných umění¹¹³. Oba pedagogové sice kladli důraz na výuku mateřského jazyka, i přesto však

¹⁰⁸ SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, s. 46.

¹⁰⁹ CHOCHOLOVÁ, Svatava, Markéta PÁNKOVÁ a Martin STEINER. *Jan Amos Komenský: Odkaz kultury vzdělávání*. Praha: Academia, 2009, s. 116. ISBN 978-80-200-1700-0.

„U Komenského si můžeme všimnout především jeho novověké důvěry ve schopnosti člověka, což ukazuje také mimo jiné jeho neochvějně odmítnutí dědičného hříchu. Tím vytvořil Komenský „svobodný“ prostor pro individuum, jeho jednání, vzdělání a výchovu – jeho nezávislé a lidské zlepšení.“ (volně přeloženo autorkou)

Emendatio – pochází z latiny a znamená zlepšení, vylepšení.

¹¹⁰ SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, s. 46.

¹¹¹ RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 69. ISBN 80-7298-109-9.

¹¹² SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, s. 44-45.

¹¹³ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 2. doplněné vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 98.

Komenský stále prosazoval latinu na školách.¹¹⁴ John Locke naroti tomu tvrdil, že je latinský jazyk důležitý pro šlechtice, ale pro ostatní vrstvy ho považoval víceméně za nepotřebný: „*Latin I look upon as absolutely necessary to a gentleman; and indeed custom, which prevails over every thing, has made it so much a part of education, that even those children are whipp'd to it, and made spend many hours of their precious time uneasily in Latin, who after they are once gone from school, are never to have more to do with it as long as they live.*“¹¹⁵

„Komenský je považován za zakladatele pedagogiky jako vědy.“¹¹⁶ Vytvořil přesný, souhrnný a provázaný pedagogický a didaktický systém, který obsahuje popis a vysvětlení pravidel, rad a požadavků. Podobný popis a doporučení sice najdeme také u Johna Locka, avšak v tomto případě nelze mluvit o komplexním systému. John Locke je totiž známý spíše pro své útržkovité sepisování rozličných myšlenek a úvah, které spolu mnohdy zdánlivě nesouvisí, avšak tím neztrácí na relevantnosti a aktuálnosti.¹¹⁷

¹¹⁴ SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, s. 44-45.

¹¹⁵ LOCKE, John. *Some thoughts concerning education* [online]. 1998 [cit. 2014-06-17]. Dostupné z: <http://www.fordham.edu/Halsall/mod/1692locke-education.asp>

„Latinu považuji za naprosto nezbytnou pro šlechtice; ve skutečnosti je však prosazována takovým způsobem, že se stala tak velkou součástí vzdělávání, že jsou kvůli ní štvány a nuceny trávit u ní pracně mnoho hodin svého vzácného času i ty děti, které, poté co opustí školu, se jí už nikdy ve svém životě nebudou věnovat.“ (volně přeloženo autorkou)

¹¹⁶ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 2. doplněné vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 98.

¹¹⁷ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 45.

5 AKTUÁLNOST LOCKOVÝCH PEDAGOGICKÝCH NÁZORŮ

Nejen pedagogické, ale také politické názory Johna Locka se vyznačují značnou mírou novosti. Aktuálnost Lockových pedagogických názorů, které jsou hlavním tématem této práce, byla již poukázána v předchozí části na základě komparace s Janem Ámosem Komenským.

V této poslední kapitole bych se chtěla zaměřit na aktuálnost Lockových pedagogických názorů v dílech jiných autorů, myslitelů a pedagogů, které svými myšlenkami ovlivnil, což jen dokazuje fakt, že byl tento myslitel velkou osobností s inovativními názory, které byly a jsou i nadále zkoumány a rozvíjeny. Přesto, že jeho dílo záviselo do určité míry na době, ve které ho psal a bylo určeno především pro výchovu anglické šlechty, tedy gentlemeny, mělo zásadní vliv pro rozvoj budoucího vzdělávání.

John Locke byl jedním z těch, kteří se snažili překonat dobu feudalismu a chtěli nastolit demokratický a modernější způsob výchovy a vzdělávání. Obrovský význam pro budoucí pedagogiku měla především jeho koncepce tělesné výchovy, orientace na vlastní iniciativu žáka, podpora motivace žáka a odmítání dosavadního moralizování a učení se pravidel zpaměti. Také současné právní i sociální pojetí rodiny má kořeny právě v díle Johna Locka a vychází z jeho pohledu na vztah rodičů a dětí. Ačkoliv prosazoval John Locke pragmatickou výchovu založenou na rozumu, praxi a užitku, nikdy neopomíjel fakt, že je potřeba dětem zároveň poskytnout oporu, lásku a pocit jistoty a bezpečí. Děti pak mají své rodiče poslouchat, respektovat a ctít jako přirozenou autoritu. Dle názoru Johna Locka je tento vztah rodičů a dětí v podstatě vrozený a není ničím cizím, je však nutné tento vztah uchovávat a dále rozvíjet. Zamyslíme-li se nad současností, zjistíme, že ve většině zemí a kultur funguje právě takový přístup rodičů k dětem a naopak, jaký již v 17. století popsal a požadoval právě John Locke.

Pedagogické dílo Johna Locka vyšlo několikrát v Anglii a začalo se rychle šířit také do dalších zemí. Z anglických představitelů pedagogiky nejvíce ovlivnilo Herberta Spencera, který rozdělil etapy výchovy podle Johna Locka a klade rovněž důraz na tělesnou a mravní výchovy či na hájení vlastních zájmů a snahu dosahovat prospěchu a užitku.

Z Anglie se Lockovy pedagogické myšlenky přenesly samozřejmě do Francie a inspirovaly především materialisty v době osvícenství, tedy například H. C. Helvétia či D. Diderota.¹¹⁸ Helvétius chtěl co nejvíce štěstí pro co nejvíce lidí, z tohoto důvodu podporoval školní výchovu na rozdíl od Lockovy domácí výchovy. Stejně jako John Locke však vycházel z názoru, že naše poznání je založené na zkušenosti. Jedním z nejdůležitějších pokračovatelů a největších obdivovatelů Johna Locka byl francouzský kontroverzní filozof a pedagog Jean-Jacques Rousseau. Tento pedagog kladl důraz na respektování potřeb dítěte, jeho přirozenost a svobodu. John Locke ho dále inspiroval svou kritikou tělesných trestů i preferováním citu před rozumem. J. J. Rousseau se rovněž zajímal o výchovu a vzdělávání nižší vrstvy společnosti, protože jediné přeměnou chování této vrstvy lze podle něj dosáhnout změny v celé společnosti. Rousseau rozpracoval svou pedagogickou koncepci nejvíce ve svém nejslavnějším díle „Emil čili o vychování“.¹¹⁹

Prostřednictvím Rousseaua se začaly s Lockovým pedagogickým dílem seznamovat německé osobnosti jakými byly například G. W. Leibniz, J. G. Herder a později také Immanuel Kant či jeden z nejvlivnějších pedagogů 19. století Johann Friedrich Herbart, který pracoval především s teorií představ a asociací.

Kromě západní Evropy se Lockova pedagogická koncepce ujala také ve východní Evropě, hlavně v Polsku a Rusku. Mezi ruské nástupce Johna Locka patří N. K. Gončarov, v Polsku jím byl St. Koňaršsky, který po vzoru Johna Locka přišel s myšlenkou založit šlechtický výchovný ústav „Collegium Nobilium“.

Ve výčtu evropských států nesmíme opomenout Českou republiku, do které pronikaly myšlenky Johna Locka nejprve zprostředkovaně v rámci zájmu o dílo J. J. Rousseaua. Mezi české pedagogy, kteří čerpali z díla Johna Locka, se řadí František Josef hrabě Kinský, František Drtina, Otokar Chlup či Otokar Kádner. První ze jmenovaných převzal Lockovu myšlenku o výchově mladých šlechticů pokud jde o vojenskou výchovu. Otokar Kádner se zabýval nejpodrobněji životem i dílem Johna Locka a vydal mnohé studie.

¹¹⁸ LOCKE, John. *O výchově*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 65-67.

¹¹⁹ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 2. doplněné vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 110-114.

Nezůstalo však jen u Evropy, myšlenky Johna Locka se šířily i mimo evropský kontinent, a to konkrétně do Severní Ameriky.¹²⁰

Mimo to, že se nadále rozvíjela výchovná koncepce Johna Locka v dílech dalších pedagogů, vznikala také díla přímo pojednávající o jeho životě, vydání jeho spisů, další překlady, knihy o spojitosti Johna Locka s jeho předchůdci, současníky i následovníky či knihy a komentáře k jednotlivým disciplínám a oborům, kterým se všestranný John Locke věnoval.¹²¹

¹²⁰ LOCKE, John. *O výchově*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 65-70.

¹²¹ LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906, s. 73.

ZÁVĚR

Podle názvu této bakalářské práce by se mohlo zdát, že se jedná pouze o popis osobnosti a pedagogického díla Johna Locka. Ačkoliv toto bylo stěžejní částí, bylo zároveň mou snahou podat širší pohled jak na Johna Locka, tak na jeho dobu, tehdejší myšlení a souvislosti, které jsou nedílnou součástí této osobnosti.

Pro mě osobně byl John Locke vždy osobností na pomezí středověku a novověku, která udělala zásadní krok k moderní budoucnosti. Při psaní této práce se mi tato moje domněnka nejen potvrdila, ale na základě podrobnějšího zkoumání různých novějších i starších, českých i cizojazyčných knih a zdrojů jsem si ještě více uvědomila zásadní význam této osobnosti. John Locke jakoby již před více než 300 lety tušil a dokázal odhadnout, jak by se mohla společnost vyvíjet a jaké poznatky by mohla potřebovat.

Samozřejmě nebyl John Locke jedinou osobností, která se zasloužila o nové poznatky. Vzhledem k faktu, že působil v mnoha zemích a na mnoho dalších filozofů a pedagogů, se však nabízí otázka: Jaká by byla podoba dnešní výchovy a vzdělávacího procesu bez názorů tohoto myslitele a jeho nástupců? Na tuto otázku pravděpodobně není možné odpovědět, avšak je více než zřejmé, že za mnoho současných „samozřejmostí“ vdčíme právě tomuto mysliteli. Tuto skutečnost nelze omezit jen na oblast pedagogiky, ale je nutné brát ohled také na politickou sféru.

Co se týče politiky, je obzvláště důležité zdůraznit přínos Johna Locka v otázkách náboženské tolerance, demokracie a ochrany lidských práv. Byl to právě John Locke, který požadoval náboženskou svobodu. Stejně tak se zasadil o rozdělení státní moci na moc výkonnou a zákonodárnou. Tento fakt přispěl k rozvoji demokracie v Anglii, ale i v dalších zemích, které toto uspořádání státní moci převzaly. Nesmíme také opomenout Lockovu teorii přirozených lidských práv, kterou přinesl ve svém díle Dvě pojednání o vládě. Základem všech současných demokratických států je právě ochrana lidských práv, mezi která patří rovněž přirozená a nezcizitelná lidská práva jako jsou právo na život, svobodu a majetek. John Locke byl rovněž tvůrcem občanské společnosti a položil tak základ pro dnešní zastupitelskou demokracii.

Pokud jde o Lockovu výchovnou koncepci, domnívám se, že by bylo velmi obtížné zavádět běžně v dnešní době domácí výchovu s vychovatelem. Je však potřeba

vzít v potaz fakt, že John Locke se zabýval teorií výchovy, která byla vhodná pro „jeho“ dobu a zároveň měla být určena jen pro určitou vrstvu. Již tehdy však tento významný pedagog dokázal překročit svůj původní záměr. Považuji za pozoruhodné, že byl bezdětný člověk schopný poskytovat rady rodičům i vychovatelům a přijít s takovou teorií, která nejen, že neupadne v zapomnění, ale dokonce je stále podporována v dalších a dalších stoletích.

Jsem toho názoru, že i dnešní nejen začínající pedagogové by našli spoustu rad a odpovědí na své otázky ohledně výchovy a vzdělávání právě v díle Johna Locka. I v současnosti je přece podstatné, aby byli žáci k učení motivováni, aby byli schopni racionálně uvažovat a činit zodpovědná rozhodnutí, aby získané dovednosti a poznatky byly užitečné pro jejich budoucnost. Kromě toho je v dnešní době rovněž kladen velký důraz na praxi, zdravý životní styl, fyzickou aktivitu, výuku cizích jazyků či cestování. Aktuálnost Lockových pedagogických názorů spočívá také v tom, že i dnes jsou zakázány tělesné tresty na školách. Ačkoliv není běžná domácí výuka s vychovatelem, existuje v současné době velké množství škol s různou náročností výuky, takže je možné, aby si každý žák vybral školu dle svých individuálních možností, schopností a zájmů. I zde se můžeme odvolat na Johna Locka, který prosazoval výuku přizpůsobenou individuálním potřebám žáka.

Jak již bylo výše zmíněno, opět je nutné přizpůsobit Lockovy tehdejší rady nynějšímu stupni společenského vývoje, pokroku, požadavkům i zkušenostem. To však nemění nic na tom, že se stále potvrzuje, jak přínosné a aktuální byly jeho myšlenky. Je naprosto zjevné, že John Locke významně přesáhnul svou dobu a zřejmě o tom tehdy ani neměl tušení. Je také více než pravděpodobné, že i v budoucnu se bude z jeho myšlenek nadále čerpat, že stále zůstanou inspirující a aktuální.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literární zdroje

BLECHA, Ivan. *Filosofický slovník*. 2. opravené a rozšířené vydání. Olomouc: OLOMOUC, 1998. ISBN 80-7182-064-4.

CHOCHOLOVÁ, Svatava, Markéta PÁNKOVÁ a Martin STEINER. *Jan Amos Komenský: Odkaz kultuře vzdělávání*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1700-0.

KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. ISBN 978-80-247-2429-4.

LOCKE, John. *Dvě pojednání o vládě*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965.

LOCKE, John. *Esej o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1984.

LOCKE, John. *Myšlenky o výchování*. Praha: Dědictví Komenského, 1906.

LOCKE, John. *O výchově*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie I*. Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-52-6.

PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie II*. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-03-4.

PATOČKA, Jan. *Komeniologické studie III*. Praha: Oikoymenh, 2003. ISBN 80-7298-079-3.

RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*. Praha: Oikoymenh, 2004. ISBN 80-7298-109-9.

SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.

SPECK, Josef. *Philosophie der Neuzeit I. 2.*, durchgesehene Auflage. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1986. ISBN 3-525-03307-9.

ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 2. doplněné vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

THOMSON, Garrett. *Locke*. 1. vydanie. Bratislava: PT, 2004. ISBN 80-88912-73-3.

Elektronické zdroje

ABZ.cz: *slovník cizích slov* [online]. Dostupné z: http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=unit%C3%A1%C5%99

LOCKE, John. *Some thoughts concerning education* [online]. 1998. Dostupné z:<http://www.fordham.edu/Halsall/mod/1692locke-education.asp>